

УДК 338.48-44(1-22)(477):[502-027.3:338-048.74]

Ніколаєвич О.В.
асистент кафедри економіки, управління та адміністрування
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ВИРОБНИЦТВО ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ АКТИВНОГО ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

PRODUCTION OF ECOLOGICAL PRODUCTS AND DEVELOPMENT OF GREEN TOURISM IN THE CONDITIONS OF ACTIVE DECENTRALIZATION PROCESS

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено сучасний стан формування місцевих бюджетів в умовах процесу децентралізації. Встановлено, що основними джерелами надходжень до бюджетів територіальних громад є податок на доходи фізичних осіб і єдиний податок. Спрогнозовано, що для сільських об'єднаних територіальних громад джерелами найбільших прибутків можуть стати виробництво органічної сільгосппродукції і об'єкти зеленого туризму. Виявлено, що розвиток органічного виробництва в Україні сьогодні є дуже актуальним для поліпшення сільськогосподарських територій та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Складено модель позитивного взаємовпливу розвитку і популяризації сільського зеленого туризму, а також зростання попиту на екопродукцію.

Ключові слова: бюджетна децентралізація, доходи місцевих бюджетів, місцеві податки і збори, органи місцевого самоврядування, сільський туризм, зелений туризм, соціально-економічний розвиток, органічна продукція.

АННОТАЦИЯ

В статье освещено современное состояние формирования местных бюджетов в условиях процесса децентрализации. Установлено, что основными источниками поступлений в бюджеты территориальных общин являются налог на доходы физических лиц и единый налог. Спрогнозировано, что для сельских объединенных территориальных общин источниками наибольшей прибыли могут стать производство органической сельхозпродукции и объекты зеленого туризма. Выявлено, что развитие органического производства в Украине сегодня очень актуально для улучшения сельскохозяйственных территорий и повышения эффективности сельскохозяйственного производства. Составлена модель положительного взаимодействия развития и популяризации сельского зеленого туризма и повышения спроса на экопродукцию.

Ключевые слова: бюджетная децентрализация, доходы местных бюджетов, местные налоги и сборы, органы местного самоуправления, сельский туризм, зеленый туризм, социально-экономическое развитие, органическая продукция.

ANNOTATION

The article describes the current state of the formation of local budgets in the context of the decentralization process. It was established that the main source of revenues to the budgets of territorial communities is the personal income tax and the single tax. It is forecasted that for rural communal territorial communities the production of organic agricultural products and objects of green tourism may become the source of the greatest profits. It is revealed that the development of organic production in Ukraine is very relevant today for the improvement of agricultural areas and increasing the efficiency of agricultural manufacturing. A model of positive interaction between the development and popularization of rural green tourism and the growing demand for environmental products has been constructed.

Keywords: fiscal decentralization, revenues, local taxes and fees, local governments, rural tourism, green tourism, socio-economic development, organic products.

Постановка проблеми. В умовах активного процесу децентралізації одними з важливих умов формування місцевих бюджетів є забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів та побудова міжбюджетних відносин з метою підвищення рівня фінансової незалежності через посилення бюджетної самостійності [1; 2; 3, с. 280–281; 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним проблемам формування бюджетів територіальних громад і соціально-економічному розвитку регіонів у вітчизняній фінансовій науці присвячені праці І. Луніної, В. Пальчука, А. Бурдун, І. Бевз, А. Сундук, Е. Лібанової, М. Хвесика, С. Буковинського, О. Василика та інших вчених-економістів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численність досліджень процесів послаблення централізації фінансів, питання виявлення додаткових джерел надходжень до місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів є актуальними та потребують подальших розробок.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану процесів формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації та виявленні альтернативних джерел наповнення бюджетів сільських територіальних громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Децентралізація – процес, який активно втілюється в практику розподілу бюджетів різних рівнів. На сучасному етапі Україна, відповідно до основних положень Європейської хартії місцевого самоврядування [5], продовжує спрямовувати свої зусилля на реалізацію євроінтеграційного курсу з розвитку місцевої і регіональної демократії. І саме децентралізація є однією з найуспішніших реформ, яка ефективно впроваджується в країні [4; 6, с. 12–19].

Визначено, що децентралізація – це задача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Передаються ці повноваження в якомога більшому обсязі тим структурам, котрі територіально ближче до людей, з метою найбільш успішної їх реалізації. Узагальненою метою

реформи місцевого самоврядування є передусім забезпечення його спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати завдання соціально-економічного розвитку громад. Аналіз результатів досліджень та нормативної бази дає змогу виділити два напрями дій реформ. По-перше, це наділення територіальних громад більшими ресурсами, по-друге, це мобілізація їхніх внутрішніх резервів для ефективного їх використання для бюджетонаповнення.

В результаті дослідження визначено, що завдяки децентралізації станом на 19 серпня 2017 року відбулися або призначені вибори в 617 громадах (табл. 1).

Для стимулювання громад до об'єднання, а також з метою забезпечення ресурсної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ) по фінансуванню видаткових повноважень Бюджетним кодексом України (далі – Кодекс) визначено особливості формування бюджетів цих громад (ч. 4 ст. 67 Кодексу) [8]. Значну частину доходів громад складає податок на доходи фізичних осіб, котрий разом з єдиним податком становить 27,9% від загального обсягу надходжень (рис. 1).

Результати аналізу соціально-економічного розвитку територій низки громад та розміри податкових надходжень з цих територій дають можливість зробити висновок, що податок з доходів фізичних осіб та єдиний податок прямо

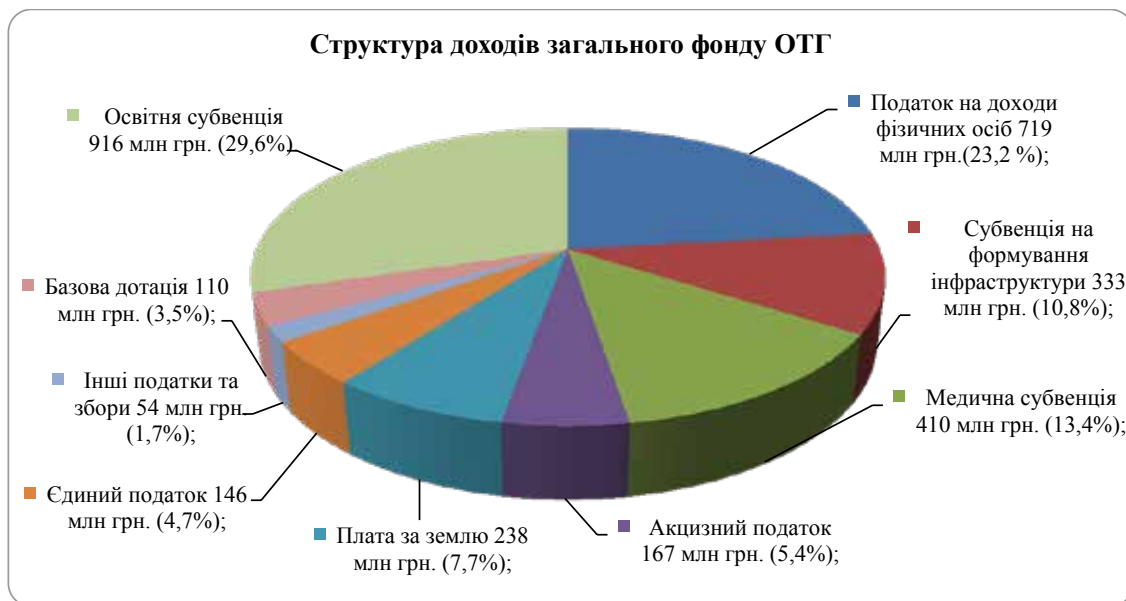
пропорційно залежать від рівня зайнятості населення і кількості підприємств, розташованих на території певної об'єднаної територіальної громади. Керуючись критерієм максимізації залучених фінансових ресурсів на розвиток громад, керівні структури ОТГ мають всіляко підтримувати і розвивати підприємницьку діяльність, формувати найбільш комфортне середовище для розвитку бізнесу.

В результаті аналізу розвитку громад в країнах Європи спрогнозовано, що для сільських ОТГ джерелом найбільших прибутків може стати екологічно чиста сільгосппродукція, вирощена без використання хімічних засобів догляду. За останні 20–25 років на полицях українських магазинів з'явилося багато продуктів з різними штучними харчовими домішками, які часом представляють загрозу для здоров'я. Овочі та фрукти втрачають свої якісні та смакові властивості. За дослідженням вчених з різних країн, органічні продукти харчування на 50% містять більше поживних речовин, мінералів та вітамінів, ніж аналогічні продукти з промислових ферм. Особливо корисні органічні продукти для дітей, оскільки їх організм більш вразливий до впливу залишків пестицидів, нітратів, важких металів та антибіотиків у продуктах харчування [10]. Виробництво органічної продукції передбачає відмову від застосування шкідливих технологій, виключається застосування хімічних

Таблиця 1

Кількість громад за категоріями в розрізі областей [7]

Область	Кількість утворених громад			
	Міських	Селищних	Сільських	Всього
Вінницька	6	9	18	33
Волинська	2	11	26	39
Дніпропетровська	3	21	29	53
Донецька	4	1	4	9
Житомирська	5	16	24	45
Закарпатська	3	0	3	6
Запорізька	4	7	23	34
Івано-Франківська	1	7	13	21
Київська	0	3	3	6
Кіровоградська	4	2	7	13
Луганська	0	6	2	8
Львівська	6	8	19	33
Миколаївська	1	5	15	21
Одеська	4	5	14	23
Полтавська	4	7	21	32
Рівненська	1	5	18	24
Сумська	4	9	15	28
Тернопільська	8	12	20	40
Харківська	1	9	2	12
Херсонська	0	9	15	24
Хмельницька	5	13	15	33
Черкаська	4	2	19	25
Чернівецька	5	2	15	22
Чернігівська	9	15	9	33
Загалом	84	184	349	617

Рис. 1. Узагальнена структура доходів загального фонду об'єднаних територіальних громад за 2016 рік

Джерело: складено автором за даними аналітичних матеріалів [9, с. 10–11]

добрих, пестицидів, генетично модифікованих організмів, консервантів, натомість пропонуючи виготовлення продуктів з використанням речовин та процесів природного походження. Аграрні підприємства, виробляючи органічну продукцію, значною мірою скорочують негативний вплив на навколишнє середовище.

Вживання неорганічної продукції призвело до зростання різного роду захворювань серед населення. Згідно з даними Міністерства охорони здоров'я кількість випадків вперше зареєстрованих хворобливих новоутворень у 2016 році склала 369 тис., порівняно з 1990 роком (310 тис.) на 59% збільшилась кількість випадків захворювань системи кровообігу, уродженні аномалії – на 15% [11].

Органічне виробництво необхідно розглядати як цілісну систему господарювання та виробництва продуктів харчування, яка поєднує в собі збереження навколишнього середовища і природних ресурсів, біологічного різноманіття. Виготовлення екологічної продукції слід розглядати як процес, який не лише має комерційну складову, але й такий, що супроводжується соціальними, екологічними результатами.

Екопродукція, вирощена на території України, високо цінується в країнах Європи. Звідси можна спрогнозувати подібну тенденцію і серед наших громадян. Продукція АПК і харчової промисловості у структурі експорту товарів з території України у I півріччі 2017 року становить 42,1% від загального обсягу експорту. Серед основних країн-споживачів такі: Російська Федерація – 9,2%, Туреччина – 6,1%, Польща – 6,1%, Італія – 5,7% від сукупного експорту продукції [12].

Проте водночас більшість українців, не приділяючи цьому належної уваги, вживає не завжди корисну продукцію, а іноді навіть небезпечну. І це попри те, що країна наділена неocenними природними земельними ресурсами. Сільська місцевість якнайкраще підходить для вирощування і виготовлення екологічно чистих і корисних продуктів харчування. Визначено, що вєбїчне сприяння розвитку підприємств такого типу є перспективним і прибутковим напрямом діяльності на території сільських ОТГ.

Сільська місцевість стає й надійною платформою для розвитку туристичного бізнесу, розвиток якого в майбутньому приведе до вдосконалення соціальної інфраструктури. Загалом в усьому світі спостерігається спрямованість на розвиток природно-орієнтованого туризму, що спричинено двома факторами, а саме глобалізацією та екологізацією. Нині попитом користуються альтернативні види туризму, такі як, зокрема, екологічний, природний, спортивний.

В результаті аналізу пропозицій суб'єктів підприємництва туристичної сфери визначено, що значної популярності набуває такий різновид відпочинку, як зелений туризм, або сільський туризм (табл. 2). Сільський туризм – це надання (чи отримання) послуг туристичних атракцій, асоційованих з відпочинком, щодо використання екосистемного потенціалу агропромислового комплексу та локальної інфраструктури певного регіону сільської місцевості або ж її характерної колоритної особливості (культурної, архітектурної, етнічної, господарської тощо) [13].

Наведені в табл. 2 статистичні дані узагальнюють інформацію про наявні садиби, які функціонують на території України. Так, 2016 рік

Таблиця 2

**Тенденція основних показників діяльності суб'єктів
сільського зеленого туризму в Україні (2014–2016 роки) [14, с. 50]**

Рік	Кількість садиб, од.	Кількість розміщених осіб	Площа садиб, м ²		Доходи від надання послуг (без ПДВ, акцизного збору і аналогічних платежів), тис. грн.	Фактичні витрати на один людино-день перебування, грн.
			Усього	Зокрема, житлова		
2014	233	39 311	71 208,4	23 556,7	11 219,9	117,8
2015	235	49 253	73 241	25 557,5	18 369	153,7
2016	375	79 891	90 811,1	43 764	41 879,5	197,1

виявився більш сприятливим та результативним для осіб, які займаються підприємницькою діяльністю у сфері сільського зеленого туризму в Україні, і визначається піднесенням та розвитком екотуризму порівняно з 2014 роком: кількість садиб зросла на 61%. Кількість осіб, що відвідали об'єкти екотуризму, також має позитивну тенденцію: кількість відпочиваючих збільшилася в 2016 році на 103% від аналогічного показника 2014 року.

За період 2014–2016 років значно зросла (22%) і площа земель, задіяних під інфраструктуру цього виду туристичних послуг. Майже в 4 рази виросли доходи від надання послуг в сфері сільського туризму. Статистичні дані про сільський зелений туризм та обсяги туристів, які скористались послугами садиб у 2016 році, підтверджують думку про те, що цей вид відпочинку набуває значної популярності.

Зелений туризм – це відпочинок у приватних садибах в сільській місцевості. Основне, що приваблює у сільському зеленому туризмі, – це комплекс чинників сприятливого впливу на людину: оздоровчий, естетичний, пізнавальний. Відпочинок у сільській місцевості – це не курорт із великою кількістю туристів.

Популярність здорового способу життя запозичена з Європи, і кількість її прихильників серед громадян України зростає. Неприятлива екологічна обстановка в країні, зростання кількості різних захворювань і дорожнеча лікування (ціни на лікарські засоби в період з 2002 по 2016 роки зросли в середньому в 4,8 рази [11]) дійсно змушують українців дбайливіше ставитися до свого здоров'я. Найбільше негативний вплив оточуючого середовища відчувають городяни, які платять власним здоров'ям за можливість користуватися усіма благами цивілізації. За висновками Інституту стратегічних досліджень, незадовільний стан навколишнього середовища та техногенної сфери призводить до руйнації традиційної системи життєзабезпечення з вкрай негативними соціально-економічними наслідками [15, с. 2–4].

Саме такий вид відпочинку, як зелений туризм, є досить цікавим і легким способом розпочати здоровий образ життя, і його можна вважати одним з інструментів на шляху до здоров'я. Крім того, такий незвичайний спосіб відпочинку дає змогу набути певних практичних навичок у веденні домашнього господарства, ознайомитися з життям мешканців

невеликих поселень і відчути задоволення від спілкування з природою, поповнити багаж позитивних вражень.

Сільський зелений туризм позитивно впливає на вирішення соціально-економічних проблем села, насамперед тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення і дає селянам додатковий заробіток. За певного рівня нагромадження кількості відпочиваючих об'єктивно з'являється потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, що стимулює розвиток сфери послуг, а саме транспортних, зв'язку, торгівлі, побутових, розважальних.

До важливого результату розвитку сільського зеленого туризму віднесено розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства, яку можна віднести до супутніх туристичних товарів – товарів, призначених для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких несуттєво скоротиться без їх реалізації туристам [16]. Крім того, сім'ї, які приймають відпочиваючих, вдосконалюють і структуру посівів на присадибних ділянках, спираючись на вподобання та смаки гостей; розвивають і урізноманітнюють присадибне тваринництво. Суттєву роль відіграє розвиток сільського зеленого туризму і в підвищенні освітнього-культурно рівня сільського населення.

Споживач екологічно чистої продукції може і брати активну участь в її виготовленні в рамках відпочинку на території об'єктів зеленого туризму. Деякі споживачі, що піклуються про своє здоров'я, бажають не лише купувати еко-товари, але й особисто спостерігати за процесом їх виготовлення, аби мати уявлення й елементарні знання про такий клопіткий процес. Спостерігаючи за процесом виробництва (рис. 2) природної продукції і безпосередньо будучи його активним учасником, відпочиваючий поневолі формує в собі прихильність до натуральних товарів.

Крім того, шанувальники зеленого туризму мають можливість брати активну участь в процесі їх створення.

Порівнюючи користь для власного здоров'я і самопочуття з негативним впливом на організм людини неорганічних товарів, можемо сказати, що вибір споживачів ставатиме все більш очевидним. Таким чином, зроблено висновок, що популяризація і розвиток зеленого туризму позитивно впливатимуть на зміну попиту на

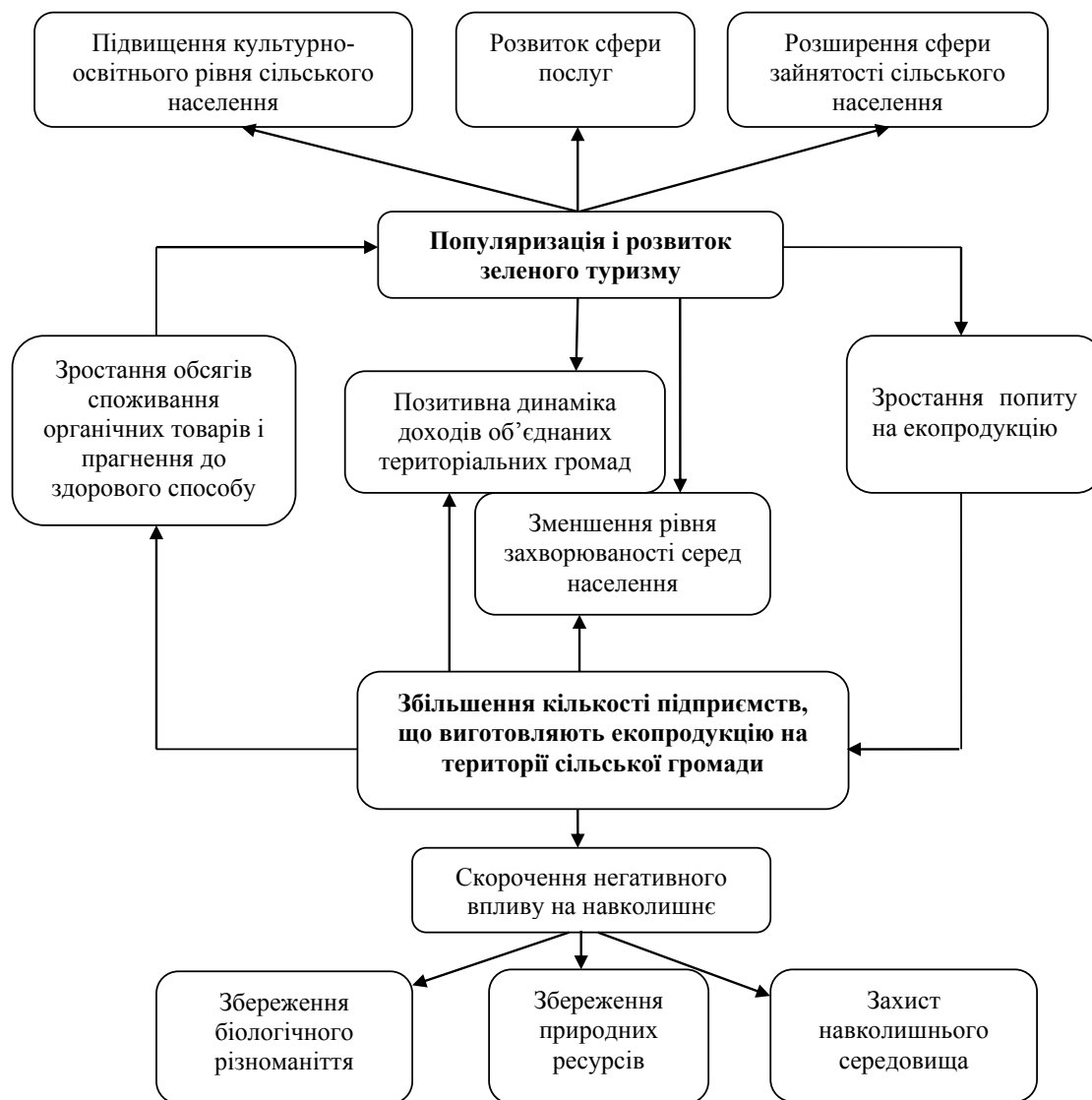

Рис. 2. Взаємовплив сільського зеленого туризму і попиту на екопродукцію

Джерело: складено автором

екопродукцію, вирощену на території сільських громад. А споживання органічних товарів і прагнення до здорового способу життя приведе до збільшення популярності об'єктів зеленого туризму.

Висновки. На сучасному етапі становлення економіки зроблено значний крок вперед в проведенні реформи міжбюджетних відносин в рамках децентралізації влади. Встановлено, що основним джерелом надходжень до бюджетів територіальних громад є податок на доходи фізичних осіб, котрий разом з єдиним податком складає 27,9% від загального обсягу надходжень. Показано, що популяризація і збільшення кількості об'єктів зеленого туризму, а також виготовлення продуктів органічного походження є одними з пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку сільської місцевості. Україні варто переймати досвід європейських країн, де велике значення та дер-

жавну підтримку мають програми залучення сільських громад до зеленого туризму.

Таким чином, сільський зелений туризм є тим інструментом, за допомогою якого можна втримати наявні трудові ресурси, проживаючі у селі, та повернути мігрантів до своїх осель. Це сприятиме підвищенню рівня добробуту населення, розвитку інфраструктури українського села. Виявлено, що розвиток органічного виробництва в Україні є досить актуальним сьогодні для оздоровлення сільськогосподарських територій, підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, формування продовольчої безпеки, забезпечення корисними продуктами харчування і покращення здоров'я українців.

Складено модель позитивного взаємовпливу розвитку і популяризації сільського зеленого туризму і зростання попиту на екопродукцію, яка демонструє прямо пропорційний вплив цих

видів діяльності. За збереження в подальшому актуальності споживання екопродукції сфера зеленого туризму і виробництво екологічно чистих і безпечних для здоров'я продуктів харчування стануть традиційними джерелами значної частки надходжень до бюджетів об'єднаних територіальних громад в сільській місцевості.

Ефективне впровадження реформи децентралізації та утворення ОТГ мають підвищити рівень соціально-економічного розвитку регіонів, передусім сільської місцевості. Підприємства з виготовлення органічної продукції і туристичних послуг мають стати більш конкурентоздатними в регіонах, які успішно впроваджують реформу децентралізації.

В подальших дослідженнях можливі застосування запропонованої схеми взаємовпливу зеленого туризму і популяризації екологічно чистих продуктів харчування та пошук нових альтернативних джерел надходжень до бюджетів ОТГ, котрі б забезпечували стабільний дохід і сприяли розвитку соціальної сфери.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Набатова Ю. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів / Ю. Набатова // Ефективна економіка. – 2015. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4100>.
2. Калиновський Б. Конституційні засади децентралізації влади в Україні / Б. Калиновський // Вісник центральної виборчої комісії. – 2015. – № 2 (32) – С. 84–89. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2015_2/visnyk_2_2015_st_22.pdf.
3. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні / Т. Тарасенко // Держане управління та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 2 (21). – С. 277–286. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2014/2014_02\(21\)/30.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2014/2014_02(21)/30.pdf).
4. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) від 21 лютого 2017 року № 1852-VIII / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/legislation>.
5. Європейська хартія місцевого самоврядування (м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року) : документ 994_036, чинний, поточна редакція від 16 листопада 2009 року, підстава 994_946 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
6. Децентралізація – одна з найбільш прогресуючих реформ : Звіт Національної Ради реформ за 9 місяців 2016 року / Національна Рада реформ. – К., 2016. – С. 12–19. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://np.pl.ua/2016/11/detsentralizatsiya-odna-z-najbilsh-prohresuyuchykh-reform-natsionalna-rada-reform-predstavyla-zvit-za-9-misyatsiv-2016-roku>.
7. Список об'єднаних територіальних громад / Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
8. Казюк Я. Місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад. Перше півріччя 2016 року (Міністерство фінансів України. Фінансово-аналітичні матеріали) / Я. Казюк. – К., 2016. – 308 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/Monitoring_OTG.pdf.
9. Бюджетний кодекс України. Частина четверта статті 67 в редакції Закону від 28 грудня 2014 року № 79-VIII; від 10 лютого 2015 року № 176-VIII / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page7>.
10. Пичкур Н. Вплив органічних продуктів харчування / Н. Пичкур // Центр екологічної культури в Запорозжі (за матеріалами видання «Аграрний бюлетень», 2014 рік, № 20 (41), рубрика «Органік», с. 22) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecocenter.zp.ua/blog-ekspertov/11-stati/30-vpliv-organichnikh-produktiv-kharchuvannya-na-zdorov-ya-lyudini>.
11. Захворюваність населення (Демографічна та соціальна статистика / Охорона здоров'я) / Державна служба статистики України. Дата останньої модифікації: 22 лютого 2017 року. – К., 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Соціально-економічний розвиток України. Січень-липень 2017 року. Багатогалузева статистична інформація / Державна служба статистики України. Дата останньої модифікації: 5 вересня 2017 року. – К., 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Поняття та види сільського туризму / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
14. Колективні засоби розміщування в Україні у 2014–2016 роках (Економічна статистика / Економічна діяльність / Туризм) / Державна служба статистики України. Статистичний бюлетень. Дата останньої модифікації: 4 травня 2017 року. – К., 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Яценко Л. Екологічна складова національної безпеки: основні показники і шляхи їх досягнення : аналітична доповідь / Л. Яценко. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2013. – 34 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ekolog_nb-11461.pdf.
16. Про туризм : Закон України від 11 лютого 2015 року № 325/95-ВР / Верховна Рада України. – Розділ I. Стаття 1. – (Серія видань «Офіційний документ»).